

www.ketab.ir

● قرض الحسنه تعاونی در اسلام
الگوی جدید توسعه فعالیت‌های قرض الحسنه در کشور

● سید عباس موسویان

● حسین میثمی

سرشناسه: موسویان، سیدعباس، ۱۳۳۹.
عنوان و نام پدیدآور: قرض الحسنه تعاونی در اسلام: الگوی جدید توسعه فعالیت‌های قرض الحسنه در کشور / سید عباس موسویان.
مشخصات نشر: تهران: مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: ۱۵۴ص. ISBN:978-964-375-083-1
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.
یادداشت: کتابنامه، همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت: نمایه.

موضوع: قرض الحسنه -- ایران.
موضوع: Loans, Islamic -- Iran*
موضوع: بانک و بانکداری -- ایران.
موضوع: Bank and banking -- Iran.
موضوع: بانک و بانکداری -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام.
موضوع: Banks and banking -- Religious aspects -- Islam.

شماره انبارده: میثقی، حسین، ۱۳۹۵.
رده‌بندی کنگر: ۱۳۹۷/۴۱۳۹۷
رده‌بندی دیویی: ۳۳۲/۳۲
شماره کتابشناسی: ۹۵۲۰

مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر

● قرض الحسنه تعاونی در اسلام

الگوی جدید توسعه فعالیت‌های قرض الحسنه در کشور

● سید عباس موسویان (استاد پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی)

● حسین میثمی (استادیار پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی)

● ناشر: مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر

● طراح جلد: سید ایمان نوری نجفی

● چاپ و صحافی: بوستان کتاب

● چاپ اول: ۱۳۹۷، ۱۰۰۰ نسخه

● قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان

● شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۵-۰۸۳-۱

تهران: تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

فهرست اجمالی

سخن نخست	۱۳
مقدمه نویسنده	۱۵
فصل اول: مبانی فقهی قرآن و احکام در آیات، روایات و فقه اسلامی	۱۷
فصل دوم: مفهوم، اهداف و کارکردهای سبده‌پذیری امتیازی به عنوان الگوی نوین تأمین مالی خرد	۴۷
فصل سوم: تجربه سبده‌پذیری امتیازی به عنوان نسل جدید فعالیت‌های قرض الحسنه	
در نظام مالی کشور	۶۱
فصل چهارم: مبانی فقهی عقود مورد استفاده در طراحی سبده‌های امتیازی	۸۵
فصل پنجم: ارائه الگوهای منطبق با شریعت جهت اجرا سبده‌های امتیازی و تحلیل آنها از منظر فقهی-اقتصادی	۹۹
فصل ششم: شبهات احتمالی پیرامون استفاده از الگوهای سبده‌پذیری امتیازی و راهکارها	۱۲۱
فصل هفتم: جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و ارائه توصیه‌های سیاستی	۱۳۳
منابع	۱۴۵
ضمیمه	۱۵۱
استفاده از مراجع تقلید در رابطه با سبده‌پذیری امتیازی	۱۵۱

فهرست تفصیلی

سخن نخست	۱۳
مقدمه نویسندگان	۱۵
فصل اول: مبانی فقهی قرض الحسنه در آیات، روایات و فقه اسلامی	۱۷
۱ مقدمه	۱۷
۲ قرض الحسنه در آیات	۱۸
۲.۱ آیات مرتبط با قرض الحسنه	۱۸
۲.۲ آیات مرتبط با ربا	۲۲
۳ قرض الحسنه و قرض در روایات	۲۵
۱.۳ استحباب قرض الحسنه	۲۶
۳.۲ حرمت زیاده مشروط (ربای قرضی)	۲۷
۳.۳ جواز و استحباب زیاده غیر مشروط (حسن القضاء)	۲۹
۳.۳.۱ مباح بودن دریافت زیاده غیر مشروط توسط قرض دهنده	۲۹
۳.۳.۲ مستحب بودن پرداخت زیاده غیر مشروط توسط قرض گیرنده	۳۱
۳.۴ مشروعیت توقع کسب زیاده از عقد قرض	۳۲
۳.۵ مشروعیت نفع متقابل غیر مشروط	۳۴
۴ قرض و قرض الحسنه در فقه اسلامی	۳۵
۴.۱ تعریف فقهی و اصطلاحی عقد قرض	۳۶
۴.۲ ارکان قرارداد قرض	۳۶
۴.۳ ویژگی‌های قرارداد قرض	۳۷
۴.۴ تفاوت قصد معاملی با داعی (انگیزه غائی)	۳۹

۴۰	۴.۵. شرط زیاده صریح و ضمنی (تبیانی).....
۴۱	۵. برداشت‌های ناصحیح از مفهوم قرض و ربا.....
۴۱	۵.۱. کارمزد و ربا.....
۴۲	۵.۲. شرط وثیقه یا ضمان و ربا.....
۴۳	۵.۳. جایزه و ربا.....
۴۳	۵.۴. امتیاز تسهیلات و ربا.....
۴۳	۶. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۴۷	فصل دوم: مفهوم، اهداف و کارکردهای سپرده‌پذیری امتیازی به عنوان الگوی نوین تأمین مالی خرد.....
۴۷	۱. مقدمه.....
۴۸	۲. ماییت سپر - پذیری امتیازی.....
۴۹	۳. ضرورت سپرده‌پذیری امتیازی.....
۵۱	۴. ویژگی‌های مؤسسات سپرده‌پذیر امتیازی.....
۵۱	۴.۱. هدف‌گذاری، گروه‌های باینن درآمدی.....
۵۲	۴.۲. خودکفائی مالی.....
۵۳	۴.۳. تأکید کمتر بر وثیقه.....
۵۴	۴.۴. کاهش بروکراسی‌های اداری.....
۵۵	۴.۵. بازپرداخت با مبالغ پائین اقساط.....
۵۵	۵. آثار اقتصادی- اجتماعی سپرده‌پذیری امتیازی.....
۵۵	۵.۱. تقویت عدالت اجتماعی.....
۵۶	۵.۲. رفع فقر.....
۵۷	۵.۳. تقویت شمول مالی.....
۵۸	۵.۴. حفظ کرامت انسانی از طریق مشارکت عمومی.....
۵۹	۵.۵. کمک بخش خصوصی به دولت‌ها.....
۵۹	۶. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
	فصل سوم: تجربه سپرده‌پذیری امتیازی به عنوان نسل جدید فعالیت‌های قرض الحسنه
۶۱	در نظام مالی کشور.....
۶۱	۱. مقدمه.....
۶۲	۲. سپرده‌پذیری امتیازی در شبکه بانکی کشور.....
۶۳	۲.۱. بانک انصار: طرح رضوان.....

۲.۲	بانک مهر اقتصاد: طرح میثاق	۶۵
۲.۳	بانک قرض الحسنه مهر ایران: تسهیلات امتیازی مهر	۶۶
۲.۴	بانک قرض الحسنه رسالت: طرح وام‌دهی بر اساس میانگین سپرده	۶۸
۳	سپرده‌پذیری امتیازی در خارج از شبکه بانکی	۷۰
۳.۱	صندوق قرض الحسنه الف	۷۲
۳.۲	صندوق قرض الحسنه ب	۷۴
۳.۳	صندوق قرض الحسنه پ	۷۶
۷۷	احتمال اول (قرض به شرط حضور در قرعه‌کشی)	
۷۸	احتمال دوم (وکالت به شرط حضور در قرعه‌کشی)	
۷۸	۴ تحال فقهی: انواع مدائ عملیاتی سپرده‌پذیری امتیازی	
۷۹	۴.۱ دریافت سپرده بر اساس عقد قرض بدون شرط پرداخت قرض	
۸۰	۴.۲ دریافت سپرده بر اساس عقد قرض با شرط صریح پرداخت قرض یا قرعه‌کشی	
۸۱	۴.۳ دریافت سپرده بر اساس عقد قرض با شرط ضمنی پرداخت قرض	
۸۲	۴.۴ دریافت سپرده بر اساس عقد قرض با شرط پرداخت قرض	
۸۳	۵ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	
۸۵	- فصل چهارم: مبانی فقهی عقود مورد استناد برای تسهیلات امتیازی	
۸۵	۱ مقدمه	
۸۶	۲ عقود اصلی	
۸۶	۲.۱ قرض	
۸۹	۲.۲ وکالت	
۹۲	۲.۳ صلح	
۹۳	۲.۴ واگذاری امتیاز تسهیلات به شخص ثالث	
۹۴	۳ عقود مرتبط	
۹۴	۳.۱ ضمان	
۹۶	۳.۲ رهن	
۹۶	۳.۳ ودیعه	
۹۷	۳.۴ حواله	
۹۸	۴ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	

فصل پنجم: ارائه الگوهای منطبق با شریعت جهت اجرای سپرده‌های امتیازی و تحلیل آنها

از منظر فقهی-اقتصادی.....	۹۹
۱ مقدمه.....	۹۹
۲ مدل قرض‌محور (سپرده‌پذیری و اعطای وام بر اساس قرض الحسنه غیرمشروط).....	۱۰۰
۲.۱ تبیین.....	۱۰۰
۲.۲ تحلیل فقهی.....	۱۰۲
۲.۲.۱ تبدیل شدن شرط صریح زیاده به شرط ضمنی.....	۱۰۳
۲.۲.۲ تبدیل قرارداد به حبله ربا.....	۱۰۴
۲.۲.۳ چالش کارمزد.....	۱۰۵
۲.۲.۴ تفاوت توضیح شفاهی با متن مکتوب قرارداد.....	۱۰۵
۲.۳ تحلیل اقتصادی.....	۱۰۶
۲.۳.۱ مشتریان.....	۱۰۶
۲.۳.۲ نهاد مالی.....	۱۰۷
۲.۳.۳ جامعه و حاکمیت.....	۱۰۸
۳ مدل وکالت‌محور (سپرده‌پذیری و اعطای وام قرض الحسنه بر اساس عقد وکالت).....	۱۰۹
۳.۱ تبیین.....	۱۱۰
۳.۲ تحلیل فقهی.....	۱۱۱
۳.۲.۱ شکل‌گیری روابط طرفینی (قرض مقابل شروط).....	۱۱۲
۳.۲.۲ تبعی بودن عقد وکالت نسبت به قرض با ضمانت یا ربا.....	۱۱۳
۳.۲.۳ تبدیل قرارداد به حبله ربا.....	۱۱۴
۳.۲.۴ تعهدآور بودن امتیاز.....	۱۱۵
۳.۲.۵ تبیین کارمزد بیش از هزینه‌ها.....	۱۱۵
۳.۳ تحلیل اقتصادی.....	۱۱۶
۳.۳.۱ مشتریان.....	۱۱۶
۳.۳.۲ نهاد مالی.....	۱۱۷
۳.۳.۳ جامعه و حاکمیت.....	۱۱۷
۴ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۱۱۷
فصل ششم: شبهات احتمالی پیرامون استفاده از الگوی‌های سپرده‌پذیری امتیازی و راهکارها.....	۱۲۱
۱ مقدمه.....	۱۲۱

۱۲۲	۲ شبهات فقهی.....
۱۲۲	۲.۱ ناسازگاری با فلسفه و حکمت تحریم ربا.....
۱۲۴	۲.۲ احتمال ایجاد شرط ارتکازی در طول زمان.....
۱۲۵	۲.۳ قصد معاملی و داعی (انگیزه غایی).....
۱۲۷	۲.۴ ناسازگاری توضیحات شفاهی با ماهیت حقوقی قرارداد.....
۱۲۷	۳ شبهات اقتصادی-مالی.....
۱۲۷	۳.۱ تضعیف فعالیت‌های قرض‌الحسنه نسل اول.....
۱۲۸	۳.۲ ریسک بالا و احتمال ورود در بازی پانزی.....
	۳.۳ تشکیل بازار ثانوی برای امتیاز وام‌های قرض‌الحسنه و دور شدن از اهداف
۱۳۰	قرض‌الحسنه.....
۱۳۱	۳.۴ اختصاص الگای سپرده‌پذیری امتیازی به فقرا و عدم تناسب برای سایر اقشار.....
۱۳۲	۴ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۱۳۳	فصل هفتم: جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و راه‌توصیه‌های سیاستی.....
۱۳۳	۱ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۱۴۱	۲ توصیه‌های سیاستی.....
۱۴۵	منابع.....
۱۵۱	ضمیمه: استفتاء از مراجع تقلید در رابطه با سپرده‌پذیری امتیازی.....
۱۵۲	پاسخ استفتائات.....

■ مقدمه نویسندگان ■

عقد قرض و قرض الحسنه، یکی از مهمترین نهادها و ابزارهای اسلامی جهت پاسخگویی به نیازهای قشر و گروه‌های پائین و متوسط درآمدی محسوب می‌شود. این شیوه از ظرفیت بالایی جهت رفع فقر و کمک به حل مشکلات مالی افراد جامعه برخوردار بوده و آیات، روایات و استدلال‌های فقهی قابل توجهی در رابطه با اهمیت آن وجود دارد.

با توجه به این مسئله، تحقیقات علمی گذشته در رابطه با قرض الحسنه و کاربرد آن در بازارهای پولی و مالی انجام شده است. این دسته از پژوهش‌ها تلاش کرده‌اند تا شیوه استفاده از قرض الحسنه در اقتصادهای امروزی مورد بحث قرار دهند و تدابیر لازم جهت توسعه این دسته از فعالیت‌های غیرانتفاعی را مطرح کنند.

با این حال، ارزیابی دقیق‌تر تحقیقات مذکور نشان می‌دهد که اکثر این پژوهش‌ها بر توسعه قرض الحسنه‌های نسل اول یا سنتی تمرکز کرده‌اند و آثار علمی که در آنها بر اهمیت تقویت قرض الحسنه‌های نسل جدید (سپرده‌پذیری، امتیازی) تاکید شده باشد، محدود است. این در حالی است که به نظر می‌رسد قرض الحسنه‌های امتیازی نسل جدید نیز از اهمیت بالایی برخوردار هستند و توجه به آنها (در کنار فعالیت‌های نسل اول) دارای اهمیت است.

با توجه به آنچه مطرح شد، این تحقیق تلاش می‌کند تا به صورت مسنجم و ساختاریافته بحث سپرده‌پذیری امتیازی به عنوان نسل جدید فعالیت‌های قرض الحسنه را مورد ارزیابی و تحلیل قرار دهد. در واقع تلاش می‌کند تا مبانی نظری سپرده‌پذیری

امتیازی را بر اساس آیات، روایات و فقه اسلامی مورد بحث قرار داده و علاوه بر این، مدل‌های عملیاتی استفاده از این ابزار در نظام مالی کشور را نیز تبیین کند.

ساختار تحقیق بدین صورت است که پس از این مقدمه، فصل اول به تبیین مبانی نظری قرض الحسنه در آیات، روایات و فقه اسلامی پرداخته و در فصل دوم، مفهوم، اهداف و کارکردهای سپرده‌پذیری امتیازی به عنوان الگوی نوین تامین مالی خرد مورد بحث قرار می‌گیرد. تجربه سپرده‌پذیری امتیازی به عنوان نسل جدید مالیات‌های قرض الحسنه در نظام مالی کشور در فصل سوم مطرح می‌شود و زمینه‌ری تبیین مبانی فقهی عقود مورد استفاده در طراحی سپرده‌های امتیازی در فصل چهارم فراهم می‌گردد. فصل پنجم به ارائه الگوهای منطبق با شریعت جهت اجرای سپرده‌های امتیازی، تحلیل آنها از منظر فقهی-اقتصادی اختصاص یافته و شبهات احتمالی پیرامون استفاده از الگوی‌های مذکور و راهکارهای مرتبط در فصل ششم مورد توجه واقع می‌شود. فصل آخر نیز به جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و ارائه توصیه‌های سیاستی می‌پردازد و در بخش ضمیمه اثر به استفتانات انجام شده از مراجع تقلید در رابطه با سپرده‌پذیری امتیازی اشاره می‌گردد.

نویسندگان در راستای ارتقاء سطح علمی کتاب، پذیرای انتقادهای پیشنهادی ارزنده خوانندگان ارجمند هستند. از این رو، درخواست می‌شود برای مکاتبه با نویسندگان این مجموعه، پیشنهادها، خود را به آدرس‌های: samosavian@yahoo.com یا meisam.1980@gmail.com ارسال نمایید. امید است این کتاب گامی مختصر در راستای توسعه دانش اقتصاد و بانکداری اسلامی برداشته و زمینه‌ساز تحقیقات آتی در این حوزه باشد.

«رَبَّنَا ثَقَّلْنَا مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ الْغَلِيمُ»^۱

سیدعباس موسویان^۲، حسین میثمی^۳

بهار ۱۳۹۷

۱. بقره: ۱۲۷.

۲. استاد پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

۳. استادیار پژوهشکده پولی و بانکی